

Türkiye’de Eğitimin Dışında Kalan, Hayallerin Uzağına Düşen Suriyeli Mülteci Çocuk Olmak

Songül Sallan Gül, Emine Türkmen*

ÖZ

Zorunlu göç süreci nedeniyle 2019 yılında Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteci sayısı 3. 6 milyona ulaşmış olup, yaklaşık yarısı eğitim çağındaki çocuklardan oluşmaktadır. 2014 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında Suriyelilere hukuki statü ve yasal çerçeve tanımlanmış ve Suriyeli çocukların eğitime erişim olanakları düzenlenmiştir. 2014/21 Sayılı genelgede Suriyeli çocuklar, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda ya da Geçici Eğitim Merkezleri’nde eğitim alabilmektedirler. Ancak araştırmalar Suriyeli mülteci çocukların büyük çoğunluğunun eğitim süreçlerinin dışında kalarak, istihdamda yer aldıklarını göstermektedir. Yasal düzenlemelere karşın eğitimde kalamayan Suriye mülteci çocukların sadece gelecekları değil, hayatları da ötelenmektedir. Bu çalışmada eğitim hakkının uzağına düşen, çalışmak zorunda kalan geçici koruma altında olan Suriyeli mülteci çocukların gözünden eğitimin dışında kalmanın anlamı sorgulanmaktadır. Şanlıurfa’da eğitime devam edemeyen ve farklı sektörlerde çalışan 15-17 yaş arasında değişen toplam 20 Suriyeli çocukla yapılan görüşmelerle eğitimin önemi sorgulanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, mülteci çocukların eğitime yükledikleri anlamlar ve ayrılış dinamikleri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli Mülteci Çocuk, Eğitim Hakkı, Yoksulluk, Şanlıurfa, Türkiye.

* Songül Sallan Gül, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, songulsallangul@yahoo.com. Emine Türkmen, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, eminetrkmn2@gmail.com

Being Syrian Refugee Children in Turkey: Remaining Outside of Education, Falling Behind the Dreams

ABSTRACT

The number of Syrian refugees in Turkey because of forced migration has reached 3,6 million in 2019, about half consists of children of school age. The legal status and framework for Syrians were defined within the scope of the Temporary Protection Regulation, which came into force in 2014, and Syrian children were provided access to education. In the circular numbered 2014/21, it was stated that Syrian children could receive education in schools affiliated with the Ministry of National Education or in Temporary Education Centers. However, research shows that the vast majority of Syrian refugee children are excluded from the education process and are involved in employment. Despite of legal regulations, Syrian refugee children are not only destroying their future but also their lives. In this study, the meaning of staying out of education is questioned with the perspective of Syrian refugee children who are away from the education and are forced to work. Fieldwork of the study was carried out in Şanlıurfa which is ranked first in terms of Syrian refugees settling compared to the city's population in January and February 2018. The importance of education was questioned the interviews with 20 Syrian children aged between 15-17, working in different sector. The qualitative research method has been used in the research, and the meanings that refugee children attribute to education disengagement have been evaluated through in-depth interviews.

Keywords: Syrian Refugee Children, Education Rights, Poverty, Şanlıurfa, Turkey.

Giriş

1980'li yıllara kadar uluslararası göç haritasında kaynak ülke olarak konumlanan Türkiye, günümüzde uluslararası göç hareketlerinin merkezinde bulunan hem göç alan ve hem de transit göçlere sahne olan ülke konumuna yerleşmiştir.¹ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 31 Temmuz 2019 tarihi itibarıyla Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin sayısının 3 milyon 600 bin kişiye ulaştığını açıklamıştır². Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 14 Kasım 2019 tarihli verilerine göre ise 3,6 milyonu aşkın Suriyeli mülteci 62 bin 578'i geçici barınma merkezlerinde bulunmakta, geriye kalan büyük çoğunluğu, Türkiye'nin farklı kentlerinde yaşamaya çalışmaktadır. Mevcut rakamlar içinde 0-18 yaş grubundaki Suriyelilerin sayısının ise 1 milyon 730 bin 596'ya ulaştığı görülmektedir.³ Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin yarısının ise, eğitim çağındaki çocuklar olduğu anlaşılmaktadır. Açık kapı politikasıyla Türkiye'ye gelen geçici koruma kapsamındaki Suriyeli mültecilerin can güvenliği, barınma, gıda, giyinme gibi ihtiyaçlarının yanında⁴ temel bir hak olarak eğitim hakkına erişimi gibi önemli sorun alanıyla karşılaşılmaktadır.⁵

Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası hukukta eğitim hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesinde, Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 13. ve 14. maddesinde, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. ve 29. maddesinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki Ek 1 No'lu Protokol'ün 2. Maddesinde yer almaktadır.⁶ Sözleşmeler kapsamında her çocuk, temel yaşam becerilerini öğrenmek, öz saygı ve özgüveni geliştirmek, kendisini güçlendirmek amacıyla eğitim alma hakkına sahiptir.⁷ En temel insan hakkı olan eğitim hakkına erişim mülteci, göçmen ve vatandaşlık kavramları temelinde oluşturulan kapsamlardan bağımsız şekliyle tüm dünya çocukları için sağlanmalıdır.⁸ Eğitim hakkı Suriyeli mülteci çocuklar için de hukuki çerçeve eksenli temellendirilmeli ve gerekli koşullar oluşturulmalıdır. Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 26 Nisan 2013 ve 26 Eylül 2013 tarihlerinde yayımladığı genelgelerle Suriyeli mülteci çocukların eğitim sorununa

¹ Sema Erder, "Yabancılaşmış" Kurgulanan Ülkenin "Yabancıları", Aylan Arı, F. (der.) Türkiye'de Yabancı İşçiler, Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri (içinde), İstanbul, Derin Yayınları, 2007; Kemal Kirişçi, Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye'sinde Göç ve Sığınma", Düşünce Gündem Mültecilik Özel Sayısı, 44/ 4, 2008, s. 12-15; Ahmet İçduygu, Türkiye'ye Gelen Uluslararası Göçün Toplumsal ve Siyasi Koşulları", Pucsh, B. ve Wilkoszewski, T. (der.) Türkiye'ye Uluslararası Göç Toplumsal Koşullar -Bireysel Yaşamlar (çev. Mutlu Çomak-Özbatır), İstanbul, Kitap Yayınevi, 2010.

² Detaylı bilgi için bakınız: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (Erişim Tarihi: 25.11.2019).

³ Detaylı bilgi için bakınız: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim Tarihi: 26.11.2019).

⁴ Müberra Nur Emin, Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi Temel Eğitim Politikaları, Siyaset Ekonomi ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı, Sayı: 153, 2016.

⁵ İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Araştırmaları Merkezi (ÇOCA), Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri, 2015; İpek Coşkun ve Müberra Nur Emin, Türkiye'deki Suriyelilerin Eğitiminde Yol Haritası: Fırsatlar ve Zorluklar, SETA Yayınları 69, Baskı:1, 2016; Ayhan Erdönmez, Türkiye'ye Kitleli Göçle Gelen Mültecilere Yönelik Yürütülen Eğitim Öğretim Süreci, (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016.

⁶ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), World programme for human rights education, 2012, https://www.ohchr.org/Pages/PageNotFound.aspx?requestUrl=https://www.ohchr.org/Document s/Publications/WPHRE_Phase_2_en.pdf%20f (Erişim Tarihi: 16.11.2018).

⁷ UNICEF ve UNESCO, A human rights-based approach to education, 2007 https://www.unicef.org/publications/files/A_Human_Rights_Based_Appr%20oach_to_Education_for_All.pdf (Erişim Tarihi: 17.11.2018).

⁸ Detaylı bilgi için bakınız: <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-bycountry/Turkey/TUR-CBC-IV-2011-005-TUR.pdf> (Erişim Tarihi: 16.11.2018).

yönelmiştir. 2014 yılında ise, Türkiye’de yaşayan yabancı, mülteci ve sığınmacılara yönelik ilk kapsamlı yasal düzenleme hazırlanarak, Nisan 2014’te 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu(YUKK) ile yürürlüğe girmiştir. 23 Eylül 2014 tarihinde 2014/21 sayılı Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri başlıklı genelge ile Suriyeli mülteci çocuklara sunulacak eğitim hizmetleri belirtilmiştir. Ayrıca MEB’in yayımlanmış olduğu 2015-2019 Stratejik Planında ilk defa mültecilerin eğitimlerine yönelik planların yer aldığı görülmektedir.⁹ Suriyeli mültecilerin eğitime erişimini sağlamak için geliştirilen yönetmeliklerin varlığı bu kapsamda anlaşılmaktadır.

Ulusal hukukta Suriyeli mülteci çocukların eğitim hakkına erişimine yönelik atılan adımlara rağmen Suriyelilerin eğitime katılımı beklenen düzeyde gerçekleşmemektedir.¹⁰ MEB’in yayınlamış olduğu “Geçici Koruma Kapsamı Altındaki Öğrencilerin Eğitim Hizmetleri” başlıklı raporuna göre Aralık 2018 itibariyle, Türkiye’de geçici koruma altında bulunan okul çağındaki 1 milyon 047 bin 536 Suriyeli mülteci çocuktan 583 bin 756’sı Geçici eğitim Merkezleri (GEM) de dahil olmak üzere Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi okullarda eğitim görmektedir. Resmî okullarda ve geçici eğitim merkezlerinde öğrenim gören öğrencilerin eğitim kademelerine göre okullaşma oranları, ana okul %33,61, ilkokulda % 97, 99, ortaokulda %58,79 ve lise eğitimi ise %19,18 olarak gerçekleşmiştir.¹¹ Suriyeli mülteci çocukların yaş grubu düştükçe formel eğitime dahil olma oranlarında artış görülmekte fakat 15 yaş ve üzeri mülteci çocukların eğitime katılım oranları azalmaktadır.¹² Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 2017 yılı raporuna göre, tüm dünyada 152 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. 152 milyon çocuktan 73 milyonu ise tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Çocuk işçilerden 88 milyonu (%58) erkek çocuk iken, 64 milyonu (%42) kız çocuktur. Çocukların %77,9’u tarım sektöründe, %11,9’u sanayi sektöründe, %17,2’si ise hizmetler sektöründe çalışmaktadır.¹³ ILO istatistiklerine göre, dünyada çocuk işçiliği azalan bir eğilim göstermekte ise de, 2000 yılında dünyadaki çocuk işçi sayısı 246 milyon iken, 2004 yılında 222 milyona, 2008 yılında 215 milyona yükselmiştir. 2012 yılında ise 168 milyona düşmüştür.¹⁴ 2016 yılına gelindiğinde ise dünyadaki çocuk işçi sayısı 151 bin 622’ye gerilediği görülmektedir.¹⁵ Uluslararası Çalışma Örgütü, 2020 yılına kadar çocuk işçi sayısını daha da azaltarak 107 milyona düşürmeyi planlamaktadır.¹⁶ Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çocuk emeği ülkelerin gündeminde olan bir sorunsaldır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’in en güncel verisi olan 2012 yılı istatistikleri ise, Türkiye’de çocuk emeğine katılanların sayısını 890 bin olarak açıklamıştır.¹⁷ Ancak gerçek rakamların daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Bu nedenle Türkiye’deki çocuk emeği

⁹ İpek Coşkun ve Müberra Nur Emin, Türkiye’deki Suriyelilerin Eğitiminde Yol Haritası: Fırsatlar ve Zorluklar, SETA Yayınları 69, Baskı:1, 2016; Ayhan Erdönmez, Türkiye’ye Kitlesel Göçle Gelen Mültecilere Yönelik Yürütülen Eğitim Öğretim Süreci, (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016; Y. Yeşim Özer, Türkiye’nin Suriyeli Göçmen Çocuklar ile ilgili Eğitim Politikası: İstanbul Örneği Çerçevesinde Bir Analiz, (içinde). Uluslararası Göç ve Toplumsal Uyum, Kent Sorunları ve Yerel Yönetim Araştırma Merkezi, 2017.

¹⁰ İpek Coşkun ve Müberra Nur Emin, Türkiye’deki Suriyelilerin Eğitiminde Yol Haritası: Fırsatlar ve Zorluklar, SETA Yayınları 69, Baskı:1, 2016.

¹¹ MEB, Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı, Aralık 2018 (Erişim Tarihi: 26.11.2019).

¹² IPSOS ve INGEV (İnsani Gelişme Vakfı), Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü, Özet Değerlendirme, 2017

¹³ ILO, *Global Estimates of Child Labour: Results and Trends 2012-2016*, Geneva, September 2017.

¹⁴ ILO, *Marking Progress Against Child Labour Global Estimates and Trends 2000-2012*, Geneva, 2013.

¹⁵ ILO, *Global Estimates of Child Labour: Results and Trends 2012-2016*, Geneva, September 2017.

¹⁶ ILO, *Marking Progress Against Child Labour Global Estimates and Trends 2000-2012*, Geneva, 2013.

¹⁷ Detaylı bilgi için bakınız: Türkiye İstatistik Kurumu, Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2012. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659> (18.11.2018).

görünümüne Suriyeli mülteci çocuk emeğinin de eklenildiği bilinmekte, emeğin en savunmasız ve en sessiz halleriyle güvencesiz koşullarda yeni yaşam alanlarının oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada, temel bir hak olarak eğitimin tüm dünya çocukları için kapsayıcı niteliğinden hareketle eğitim hakkının uzağına düşen, emek piyasasının yeni ve en kırılgan özneleri olan Suriyeli mülteci çocukların eğitimden ayrılma nedenleri ele alınmaktadır. Ayrıca Suriyeli mülteci çocukların gözünden eğitimin ve eğitimin dışında kalmanın anlamı sorgulanmakta, eğitimi gelecek olarak gören çocuklar için mesleksiz, geleceksiz bir hayat tahayyüllü çocuk deneyimleriyle ele alınmakta ve dile getirilmektedir. Çalışma, Şanlıurfa kenti örneğinde Suriyeli mülteci çocukların eğitimden ayrılma nedenlerini savaş, yoksulluk ve hane dinamikleri bağlamında sorgulamaktadır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Geçici Koruma İstatistiklerine göre, 2019 tarihli resmi rakamlarda Suriyelilerin illere göre dağılımında 554 bin 289 kişiyle İstanbul birinci sıradadır. Ancak İstanbul için 15 milyonu aşkın nüfusa sahip kentte 555 binlik bir Suriyeli nüfus, yerli nüfusun % 3.72'sine denk geldiği için ilk sırada olma durumunu kaybetmektedir. Suriyelilerin kentlere göre dağılımında yerli nüfusla Suriyeli mülteci nüfus arasındaki oranlamada 440 bin 557 kişi % 27 oranıyla Hatay ili birinci, 452 bin 113 kişi % 22,27 oranıyla Gaziantep ikinci ve Şanlıurfa ise 429 bin 890 kişiyle %21,12 oranıyla üçüncü sırada yer almaktadır.¹⁸ Çalışmanın saha araştırması 2018 Ocak-Şubat aylarında gerçekleştirildiği sırada Şanlıurfa, 2 milyonu aşkın yerli nüfusla Suriyeli mülteci nüfusa oranlamada ilk sırada yer aldığı için çalışma Şanlıurfa'da yapılmıştır.¹⁹ Ayrıca Şanlıurfa, Suriye ile en uzun sınıra sahip kent özelliği taşımaktadır ve bir sınır kenti olarak Suriye iç savaşından en fazla etkilenen kentlerin başında gelmektedir. Yine Şanlıurfalıların bir bölümünün Suriye'de akrabaları da bulunmaktadır. Bu durum Suriyeli mültecilerin kenti tercih etmelerinde önemli rol oynayan bir başka değişkendir.²⁰ Bu nedenle çalışma Suriyeli mültecilerin sayılarının önemli oranlara ulaştığı Şanlıurfa'da yürütülmüştür. Yaşları 15-17 aralığında olan eğitim hakkının uzağında kalan 20 Suriyeli mülteci çocuk emekçiyle gönüllülük temelinde görüşmeler yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemine uygun olarak derinlemesine görüşme tekniğiyle elde edilen veriler, eğitim hakkının dışında kalma, geleceği öteleme ve mesleksiz kalma riskleri bağlamında değerlendirilmiştir.

Türkiye'de Mültecilerin ve Suriyelilerin Hukuki Statüsü

Suriyeli mültecilerin zorunlu göç süreçlerinde ülkelerinden çıkarak en yoğun geldikleri ülke Türkiye'dir. 14 Kasım 2019 tarihi itibarıyla, Suriyeliler için kurulan geçici barınma merkezlerinde yaşayan 62 bin 578 Suriyeli bulunurken, geçici koruma merkezlerinin dışında, ülkenin farklı kentlerine eklenerek yaşamlarını sürdürmeye çalışan Suriyeli sayısı ise 3 milyon 684 bin 835'tir.²¹ Birleşmiş Milletler barınma merkezlerinin dışında toplumsala katılan

¹⁸ Detaylı bilgi için bakınız: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (26.11.2019).

¹⁹ Detaylı bilgi için bakınız: Emine Türkmen "Türkiye'de Mülteci Çocuk Emeği: Şanlıurfa'da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

²⁰ Şanlıurfa kentinin Suriyeli mülteciler tarafından tercih edilmesinin gerekliliklerini doğrulayan çalışmalara bakınız: Sedat Benek, Şanlıurfa İlinin Tarımsal Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri, Coğrafi Bilimler Dergisi, 4(1), 2006, s. 67-91; Mithat Arman Karasu, Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.21, S.3, 2016, s.995-1014; Sedat Benek et. al., Sosyal Entegrasyon Bakımından Suriyelilerin Küçük Esnaf İşgücü Piyasasına Etkilerinin Araştırılması: Şanlıurfa Şehri Örneği, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma Komisyonu (HÜBAK) Koordinatörlüğü, 2017.

²¹ Detaylı bilgi için bakınız: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim Tarihi: 26.11.2019).

Suriyeliler için “Kent Mültecileri”²² tanımlamasını yapmaktadır. Türkiye, göç olgusunu her ne kadar tarihsel olarak sıklıkla deneyimleyen bir ülke olsa da, daha önce bu nicelikte büyük insan kitlesiyle karşılaşmamıştır. Yeni mülteci görünümüyle karşılaşan ülkemiz için Suriyeliler, farklı politikalar üretme ihtiyacını doğurmuştur. Bu kapsamda 2013 yılında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) çıkarılarak iltica politikası yeniden düzenlenmiştir. YUKK kapsamında mülteci tanımlamasıyla Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesinde²³ koyduğu ‘coğrafi sınırlılık’ şartını hala sürdürmektedir. Kanunda Avrupa kökenli olmayanlara “şartlı mülteci” statüsü tanımlanmış, üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar ülkede koruma sağlanmıştır.²⁴ Suriyeliler, 22 Ekim 2014 tarihinde YUKK temelinde düzenlenen “Geçici Koruma Yönetmeliği” ne tabi tutulmuştur. Türkiye, Suriyelilerin doğrudan savaş ortamından kaçıp Türkiye’ye sığınmaları, kitleler halinde ülkeye gelmeleri ve sayılarının da fazla olmasından dolayı Avrupa kökenli olmadıkları halde Suriyeliler için “geçici koruma” statüsü tanımlamıştır. Geçici Koruma Yönetmeliği’nde Suriyelilerin başta sağlık hizmetleri olmak üzere eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetlerden²⁵ yararlanmaları yer almaktadır. Mülteciler ve özelinde Suriyeli mülteciler Akalın’ ın belirttiği gibi “belirsizlikler ve haksızlıklar içinde bir yaşamın” ya da “çıplak hayatın” öznelere olma gerçeğiyle karşılaşmaktadır.²⁶ Bu durumdan en çok etkilenenler ise çalışmanın konusu olan savaş ortamından kaçıp, yeni bir hayat umuduyla ülkeye gelen ancak eğitim haklarının dışında kalarak, emek piyasasının “yeni cevherleri” olan Suriyeli mülteci çocuklardır.²⁷

Bir “Hak” Olarak Eğitim ve Türkiye’de Geçici Koruma Altında Olan Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitim Durumu

En temel insan hakkı ve en önemlisi gelecek hakkı olarak eğitim, tüm çocukların hakkıdır. Türkiye’nin de taraf olduğu uluslararası hukuksal düzenlemelerle çocukların ve özelinde mülteci çocukların eğitim haklarını güvence altına alan sözleşmeler bulunmaktadır.

²²Detaylı bilgi için bakınız:

https://issuu.com/sehirplancilariodasiistanbul/docs/kent_multeciligi_planlama_acisindan (Erişim Tarihi: 20.11.2018).

²³ İltica hukukuna ilişkin mevzuat bakımından Türkiye’nin de taraf olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesi ilk kapsamlı uluslararası belge olarak önem taşımaktadır. Bu sözleşmede mülteci tanımı yapılmış, ilticaya ilişkin haklar ve devletlere düşen yükümlülükler ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Sözleşmenin girişinde “1 Ocak 1950’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar “ ifadesi eklenerek mülteci statüsü Avrupa kökenli olanlara verilen bir hak olarak yer almıştır. Türkiye bu sözleşmeyi “coğrafi kısıtlama” ile imzalamış, sadece Avrupa ülkelerinden gelenlere mültecilik statüsü tanıyacağını belirtmiştir. Türkiye’nin iltica politikasında “coğrafi kısıtlama” ile taraf olduğu diğer sözleşmeler; 1967 Ek Protokol, 1996 Sığınma Yönetmeliği ve 2006 yılında yeniden ele alınan yönetmeliklerdir.

²⁴ Detaylı bilgi için bakınız: 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Aralık 2013. http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_kanun.pdf (Erişim Tarihi: 20.11.2018).

²⁵ 22/10/2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği 6. Bölüm.

²⁶ Ayşe Akalın, Hayatın İktidarının Cinsiyeti, İstanbul: Birikim Yayınları, Aralık, Sayı: 320, 2015. s. 40-41.

²⁷ Türkiye’de Suriyeli mülteci çocukların eğitim hayatına devam edemedikleri ve emek piyasasında yer aldıkları uluslararası literatürde de belirtilmektedir. Bakınız: Turkish Child Labour Intensified with Syrian Refugee <http://www.ingenere.it/en/articles/turkish-child-labour-intensified-syrian-refugees>, (20.11.2018); 2015 Findings on the Worst Of Child Labor <https://www.justice.gov/eoir/page/file/909776/download> (20.11.2018); Child Refugee Labor in Turkey: How Education Can Help, <https://borgenproject.org/child-refugee-labor-in-turkey-how-education-can-help/> (20.11.2018); Shelly Culbertson ve Louay Constant (2015). Education of Syrian Refugee Children, RAND Corporation (21.11.2018); Over 40 Per Cent of Syrian Refugee Children in Turkey Missing Out on Education Despite Massive Increase in Enrolment Rates <https://www.unicef.org/press-releases/over-40-cent-syrian-refugee-children-turkey-missing-out-education-despite-massive> (21.11.2018). Education for Syrian Refugee Children https://nolostgeneration.org/sites/default/files/webform/contribute_a_resource_to_nlg/315/hrw---education-for-syrian-refugee-children_eng-%282016.pdf (22.11.2018).

Çocuk Hakları Bildirgesi, Mültecilerin Statülerine İlişkin Cenevre Konvansiyonu, Uluslararası Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşmeler, mülteci çocukların eğitim haklarını uluslararası hukukta koruma altına alan sözleşmelerdir. Türkiye'nin 1995 yılında kabul ettiği²⁸ Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nin 2. Maddesinde *"taraf devletler, hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler"* ifadesi yer almaktadır. Sözleşme ile çocukların yararı temel alınmakta ve çocuğun yaşama hakkını güvence altına almak ve çocuğun sosyal yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan eğitim başta olmak üzere tüm önlemleri alma görevi üye devletlerin sorumluluğuna verilmektedir.²⁹ Ayrıca sözleşmede çocukların yüksek yararının korunması, birey olarak sağlıklı bir toplumsal bütünleşme sağlanması ve eğitim ilişkileriyle desteklenen nitelikli bir hayat tahayyülü de sıklıkla vurgulanmaktadır.

Türkiye, ulusal hukukta 1982 Anayasası temelinde tüm çocukların eğitim haklarını³⁰ güvence altına almıştır. Hukuksal bağlamın ötesinde Türkiye'de giderek artan mülteci sayısı ve bu sayının yarısının mülteci çocuklardan oluşması, çocukların özel durumlarını göz önüne alan ve ihtiyaçlarını içeren kapsayıcı yeni eğitim programları düzenlemeyi gerekli kılmaktadır. Kapsayıcı eğitim programları, yabancı çocukların toplum içinde yaşamını kolaylaştırma, insanlarla ilişki kurma, gelecek de mesleksiz kalmamaları için meslek edindirme süreçlerinin iyileştirmesiyle ilgili önemli adımları temsil etmektedir.³¹ Bireyin toplumsal yapıya ve beklentilere göre yetiştirilmesi eğitim programlarının başlıca görevleri arasındadır. Mülteci statüsündeki zorunlu eğitim çağındaki çocuklara, ülke vatandaşına sunulan eğitim hizmetleri kapsamında bir eğitim hizmeti sunma zorunluluğu da söz konusudur.³² Bu kapsamda 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda, geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin "ilköğretim ve ortaöğretim hizmetlerinden faydalanabilecekleri"³³ ifade edilmiştir. Diğer taraftan 2014 tarihli ve 29153 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliğine göre, yabancılar için okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim, dil kursları, meslek edindirme gibi eğitim faaliyetleri MEB'in kontrolünde ve

²⁸ Detaylı bilgi için bakınız: <https://cocukmeclisi.ibb.istanbul/cocuk-haklari-sozlesmesi/> (22.11.2018).

²⁹ Ayhan Erdönmez, Türkiye'ye Kitlesele Göçle Gelen Mültecilere Yönelik Yürütülen Eğitim Öğretim Süreci, (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016.

³⁰ Ayrıca Türkiye'de çocukların eğitim haklarını güvence altına almaya yönelik diğer yasal düzenlemeler: 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 4. maddesi, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 34, 59 ve 96. maddeleri, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 2. , 46. ve 52. maddeleri, 2922 sayılı Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyraklı Öğrencilere İlişkin Kanunun 7. maddesi, MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği 29. maddesi, MEB Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği 32. maddesi, 14/11/2002 tarihli ve 24936 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Göçmen İşçi Çocuklarının Eğitimine İlişkin Yönetmelik, 6. 3.2004/25393 tarih ve sayılı Resmî Gazetede yayımlanan MEB Denklik Yönetmeliği ile Temel Eğitim Genel Müdürlüğünün 23/09/2014 tarih ve 4145933 sayılı yazısı ile yayımlanan 2014/21 sayılı Genelge. Detaylı bilgi için: "Eğitim Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi, Eğitime Bakış: Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları, Yıl: 12, Sayı: 36 (2016)" çalışmasına bakınız.

³¹ Özcan Demirel, Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme. Ankara, Pegem A Yayıncılık, 2002.

³² Ayhan Erdönmez, Türkiye'ye Kitlesele Göçle Gelen Mültecilere Yönelik Yürütülen Eğitim Öğretim Süreci, (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016.

³³6548 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 89/1. Madde. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (Erişim Tarihi: 21.11.2018).

³⁴ 22 Ekim 2014 tarih ve 29153 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Geçici Koruma Yönetmeliği, Madde 26/1., http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf (Erişim Tarihi: 21.11.2018).

sorumluluğunda yürütülür³⁵ şeklinde yeni düzenlemeler de getirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye’de, ilk ve ortaokul çağındaki Suriyeli mülteci çocuklara örgün eğitime katılımları için devlet okullarında ve geçici eğitim merkezlerinde eğitim hizmeti verilmektedir.³⁶ Türkiye, uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülükler gereği Suriyeli çocuklar için kurduğu kamplardaki geçici eğitim merkezlerinde zorunlu eğitim çağında olan çocukların ve gençlerin eğitime devam etmelerine imkân tanımıştır. Bununla birlikte kampların dışında yerleşik olan Suriyeli çocuk ve gençlerin eğitimlerine Türk okullarında da devam ettikleri bilinmektedir.³⁷

2014/21 sayılı genelgeye göre, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından geçici koruma statüsü altında Suriyelilere verilmiş olan kimlik kartlarıyla bir devlet okuluna kayıt yaptıırma³⁸ süreci uygulanmaktadır. Genelgede ayrıca Suriyeli çocukların eğitim hakkına yönelik İl ve İlçelerde kurulan denklik komisyonları oluşturulmuştur. Geçici Eğitim Merkezlere (GEM) ve devlet okullarına Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemiyle (YÖBİS) Suriyeli çocukların kayıtları gerçekleştirilmektedir.³⁹ Eğitim hakkına yönelik tüm bu yapılanmalara rağmen altyapı eksikliği ve gerekli destek mekanizmalarının oluşturulmaması nedeniyle kamplarda ve kamp dışında yerleşik olanların okullaşma oranının yüksek olduğunu söylemek mümkün değildir.⁴⁰ 2014-2015 yılında 756 bin okul çağındaki Suriyeli çocuğun 230 bini, yaklaşık % 30’luk oranı okula kayıtlı iken oran 2016 yılında 834 bin 842’e yükselmiştir. Okula kayıtlı çocukların sayısı 311 bin 259’e ve oran da, % 37’ye ulaşmıştır. 2017-2018 eğitim öğretim yılında Ekim ayında ise, sayı 976 bin 200’e çıkmıştır. Çocukların 613 bin 948 ‘i Geçici Eğitim Merkezlerinde (GEM) eğitim görmüşlerdir. ⁴¹ Aralık 2018 itibariyle MEB, Türkiye’de geçici koruma altında bulunan okul çağındaki 1 milyon 047 bin 536 Suriyeli mülteci çocuktan 583 bin 756’si GEM’ler de dahil okullarda eğitim gördüğünü ve bu sayının %62, 53’lük okullaşma oranına karşılık geldiğini açıklamıştır.⁴² Ancak İnsan Hakları İzleme Örgütü “*Education For Syrian Refugee Children: What Donors and Host Countries Should Do*” (2016) başlıklı raporunda Türkiye’de okullaşamayan Suriyeli mülteci çocuk sayısının açıklanandan daha yüksek olduğunu ve yaş oranları arttıkça mülteci çocukların eğitimde kalma oranının düştüğünü belirtmektedir.⁴³

Suriyeli mülteci çocukların okullaşma süreçlerinde çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Örneğin çocukların yeterli iletişim kuracak düzeyde Türkçeyi kullanamamaları, Geçici Eğitim

³⁵ Geçici Koruma Yönetmeliği, Madde: 28

³⁶ İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Araştırmaları Merkezi (ÇOÇA), Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri, 2015İpek, Coşkun ve Müberra Nur Emin, Türkiye’deki Suriyelilerin Eğitiminde Yol Haritası: Fırsatlar ve Zorluklar, SETA Yayınları 69, Baskı:1, 2016; Niyazi Kaya, Türkiye’deki Suriyeli Geçici Sığınmacı Konumundaki Çocukların Eğitime Katılımı (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016.

³⁷ Müberra Nur Emin, Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi Temel Eğitim Politikaları, İstanbul: SETA Yayınları, Sayı: 153, 2016; Ali Yalçın, Muhaciri Olduğumuz Dünyanın Ensarı Olmak, (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016.

³⁸ 2014/21 No.lu MEB Genelgesi, Madde 4(b)

³⁹ MEB, Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı, Aralık, 2018

⁴⁰ Y. Yeşim Özer, Türkiye’nin Suriyeli Göçmen Çocuklar ile ilgili Eğitim Politikası: İstanbul Örneği Çerçevesinde Bir Analiz, (içinde). Uluslararası Göç ve Toplumsal Uyum, Kent Sorunları ve Yerel Yönetim Araştırma Merkezi, 2017; Coşkun Taştan ve Zafer Çelik, Türkiye’de Suriyeli çocukların eğitimi: Güçlükler ve Öneriler, Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2017.

⁴¹ Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı (2018). Geçici Koruma Kapsamı Altındaki Öğrencilerin Eğitim Hizmetleri, 2 Ocak 2019.

⁴² MEB, Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı, 2018. (Erişim Tarihi: 26.11. 2019).

⁴³ Human Rights Watch Education for Syrian Refugee Children: What Donors and Host Countries Should Do, 2016, s. 4.

Merkezleri dışındaki devlet okullarında Suriyeli öğrencilere uygun, ayrı bir müfredatın bulunmaması gibi sorunlar bulunmaktadır.⁴⁴ Ayrıca Suriyeli öğrencilerin özellikle de velilerin çocuklarını okullara kayıt yaptırmaları konusundaki isteksizliği ve öğretmenlerin yaşanan ayrımcı tutum ve davranışlarla baş etme konusunda yeterli donanımına sahip olmaması da önemli etkenlerdir.⁴⁵ Suriyeli mülteci çocukların eğitim hakkının uzağında kalmalarının bir diğer önemli nedeni ucuz çocuk emeği olarak istihdamda yer almaları da çocukları okul dışına itmektedir.⁴⁶ Özellikle Suriyeli hanede çocukların yaş sıralaması önem kazanmakta, büyük olan çocuklar öncelikli olarak emek piyasasına girmekte, yaşları küçük olanlar ise eğitim olanaklarına sahip olma ve eğitimde kalma şansını korumaktadırlar.⁴⁷ Benzer biçimde çocuğun eğitim düzeyi de belirleyici olmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe çocuğun eğitimde kalma şansı azalmaktadır.

Nitekim Suriyeli çocukların eğitim kademelerine göre okullaşma verileri incelendiğinde 2011'de Suriye'de savaş öncesi okullaşma oranlarıyla Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitim oranları arasında benzerlikler söz konusudur. 2011 yılında Suriye'de çocuklar arasında anaokul kayıt oranı % 12, ilkokul % 92, ortaokul % 69 ve lise eğitimi % 26 oranındadır.⁴⁸ 2016 yılından itibaren verilerine ulaşılan Suriyeli çocukların Türkiye'deki ilkokul ve ortaokul düzeylerinde sayılarının ve okullaşma oranlarının arttığı görülmektedir. 2016 yılında Türkiye'de eğitim çağında olan ana okulunda kayıtlı çocuk sayısı 60 bin 320 ve oran da %10'dur. İlkokuldaki çocuk sayısı 218 bin 099 ve oran % 35'dir. Sayı orta okulda 172 bin 544 ve oran da % 27 ve 174 bin 192 sayı ve % 28 oranla lise eğitimine kayıtlı Suriyeli çocuk olduğu görülmektedir.⁴⁹ 2017 yılında ana okul öğrenci sayısı artmış ve oran %39'a ve ilkokulda da oran % 97'ye ulaşmıştır. Türkiye'de yaşayan Suriyeli çocukların en düşük olduğu eğitim düzeyi lise olup, oransallığı %22,4'dir.⁵⁰ 2018 yılında ise, lise eğitim seviyesinde oran daha da düşmüş olup, 19,2'ye gerilemiştir.⁵¹ Bu durum Suriye devletinin kendi ulusal eğitim sistemiyle de anlaşılabilirlik kazanmaktadır. Suriye devleti 2002 yılından itibaren ilk ve temel eğitimi 1. sınıftan 9. sınıfa (7 yaşından 15 yaşına) kadar zorunlu ve ücretsiz hale getirmiştir. Ancak sonrasında, lisede eğitim

⁴⁴ Müberra Nur Emin, Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi Temel Eğitim Politikalar, Siyaset Ekonomi ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı (SETA), Sayı: 153, 2016; Coşkun Taştan ve Zafer Çelik, Türkiye'de Suriyeli Çocukların Eğitimi: Güçlükler ve Öneriler. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2017.

⁴⁵ Ramazan Gündüz, Mültecilerin Eğitim Hukuku ve Türkiye'deki Eğitim Sorunları, (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016; Niyazi Kaya, Türkiye'deki Suriyeli Geçici Sığınmacı Konumundaki Çocukların Eğitime Katılımı (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016; Yeliz Kaya ve Hasan Aydın, Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Eğitimi, (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016.

⁴⁶Seda Akço, Türkiye'de Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede Yasal Mevzuat ve Mevcut Durum, (içinde). Türkiye'de Suriyeli Çocuk İşçiliği Konferans Raporu, Hayata Destek Derneği, İstanbul, 2016; Sezgi Akbaş ve Çağla Ünlütürk Ulutaş, Küresel Fabrika Kentinin Görünmeyen İşçileri: Denizli İşgücü Piyasasında Suriyeli Göçmenler", Çalışma ve Toplum, 2018/1, s. 167-192. Songül Sallan Gül, Emine Türkmen ve Özlem Kahya Nizam, Türkiye'de Emeğin En Savunmasız Hali: Şanlıurfa'da Suriyeli Mülteci Çocuk İşçi Olmak, Çalışma ve Toplum, 2019/2 (61), s. 917-940. Saniye Dedeoğlu, Sinem Sefa Bayraktar ve Özgür Çetinkaya, Yoksulun Umudu Çocuk: Türkiye'de Suriyeli Tarım İşçisi Çocuklar, Çalışma ve Toplum, 2019/4, s. 2585-2610.

⁴⁷ Songül Sallan Gül, Emine Türkmen ve Özlem Kahya Nizam, Türkiye'de Emeğin En Savunmasız Hali: Şanlıurfa'da Suriyeli Mülteci Çocuk İşçi Olmak, Çalışma ve Toplum, 2019/2 (61), s. 936.

⁴⁸ MEB, "Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı, 2017. (Erişim Tarihi: 29.11.2019).

⁴⁹ Müberra Nur Emin, Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi Temel Eğitim Politikaları, Siyaset Ekonomi ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı (SETA), Sayı: 153, 2016, s. 16.

⁵⁰ MEB, Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı, 2017.

⁵¹ MEB, Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı, 2018. (Erişim Tarihi: 26.11. 2019).

zorunluluğu yoktur.⁵² Bu eğilimin Türkiye’de Suriyeli mülteci çocukların okullaşma oranını da etkilediği, lise eğitim çağında olan çocukların okul yerine ucuz mülteci çocuk emeği olarak eğitim dışı kaldığı görülmektedir.

Şanlıurfa’da Eğitim Hakkının Dışında Kalan Suriyeli Mülteci Çocuklar: “Geleceği Olan Çocuktan Ucuz İşgücüne Dönüşen Emek”

Bu çalışma eğitim hayatının dışında kalan, kalmak zorunda olan ve Şanlıurfa’da emek piyasasına giren Suriyeli mülteci çocuklarla gerçekleştirilmiştir.⁵³ Çalışmanın saha süreci 2018 Ocak- Şubat tarihleri arasında Evren Sanayi Sitesi’nde, farklı sektörlerde çalışan 20 Suriyeli çocukla gerçekleştirilmiştir.

Çalışma kapsamında görüşülen Suriyeli 6 çocuk Türkiye’ye ilk geldikleri yıllarda sadece geçici bir süre eğitim hayatına başladıklarını ama çeşitli nedenlerle eğitim yaşamlarının bırakmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. eğitim hayatına başladıklarını ancak belirtmişlerdir. Örneğin 2 sene Türkiye’de eğitim aldığını dile getiren 15 yaşında hizmetler sektöründe ocak başı işi yapan erkek çocuk, Türkiye’deki eğitim sürecini şöyle değerlendirmiştir: *“Burada eğitim farkı var. Türkçe tam bilmeyince Suriye’de de Arapça konuşunca sıkıntı oldu, aynı değil yani eğitim, anlamayınca faydalı olmadı. Okul fayda vermeyince paraya da ihtiyacımız oldu, bende çalışmak için okulu bıraktım”*. Katılımcı Suriyeli mülteci çocuk, Türkiye’de aldığı eğitimin iki dilli yapısından dolayı yeterli olmadığını, ailesinin de maddi desteğe duyduğu ihtiyaçtan dolayı eğitim hayatına devam etmediğini ve çalıştığını belirtmiştir. Benzer biçimde eğitim dilinin Türkçe olmasıyla ilgili sorunlar yaşayan 16 yaşında oto boyama yapan erkek çocuk da konuyu çarpıcı şekilde şöyle ifade etmiştir: *“ Bir karar çıkmış 1., 5. ve 9. Sınıflar Türk okuluna gidecek diye. Bu sınıfta okuyan Suriyeliler sadece Türk okuluna gidecekmiş, neden böyle oldu ki? Ben okula giderken de anlamıyordum. Şimdi de akrabalarımın çocukları da gidiyor anlamıyorlar! Hiç boş, boş derse gidiyorlar. Türk değiller, evden çıkmıyorlar. Okuldan eve gidiyor, nasıl öğrenecek Türkçeyi? Çeşit çeşit dersler var. Suriyeliler (GEM)Jokuluna gidenler anlıyorlarmış ama. Hani kimse duymuyor gibi, mızıkaya yani Arapça ’da. Sanki diyorlar derslerde yüksek sesle kulaklığı takmışız dersler karışıyor anlamıyoruz”*. Aslında bu durum pek çok raporda da sıklıkla dile getirilmektedir. Örneğin İnsan Hakları İzleme Örgütü (2016) *“Education For Syrian Refugee Children: What Donors and Host Countries Should Do”* başlıklı raporda, Türkiye’de Suriyeli çocukların eğitim sistemindeki engeller ve okuldan ayrılma nedenlerinden biri olarak başka bir dilde eğitim almanın güçlükleri vurgulanmaktadır. Raporda özellikle devlet okullarına devam eden Suriyeli mülteci çocuklar için eğitim dilinin yabancı olması, Türkçeyi yeni öğrenmeleri ve hızlandırılmış dil öğrenme programlarının yetersizliği nedeniyle derslerin anlaşılmadığı ve çocukların okulu bırakmak zorunda kaldıkları belirtilmektedir.⁵⁴ Yine Türkiye’de mülteci çocuklar üzerine yapılan araştırmalar, dil sorunu bağlamında Türkçe dil

⁵² MEB, “Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı, 2017. (Erişim Tarihi: 29.11.2019).

⁵³ Bu çalışma Prof. Dr. Songül Sallan Gül’ün danışmanlığında Emine Türkmen’in “Türkiye’de Mülteci Çocuk Emeği: Şanlıurfa’da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar” başlıklı yüksek lisans tezinin saha verilerinin eğitimle ilgili görüşmelerine dayanmaktadır. Bu makalenin ilk tartışmaları Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi’nde *“Suriyeli Sığınmacıların Uyum ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu”*nda bildiri olarak sunulmuş, bildiriye yöneltilen öneri ve eleştiriler doğrultusunda çalışma gözden geçirilmiştir. Suriyeli katılımcı çocukların emek piyasasına eklenmeleri ve çalışma koşullarının dinamikleri ise, *“Türkiye’de Emeğin En Savunmasız Hali: Şanlıurfa’da Suriyeli Mülteci Çocuk İşçi Olmak”* başlığıyla yazılan makale Çalışma ve Toplum Dergisi, 2019/2 (61) sayısında yayınlanmıştır.

⁵⁴ Human Rights Watch Education for Syrian Refugee Children: What Donors and Host Countries Should Do, 2016, s. 4.

desteğinin yeterli olmamasının eğitime erişimi engellediği yönündedir. Okula kayıt yaptıranların önemli bir kısmı dil sorunu nedeniyle toplumsal uyum problemleri yaşamakta ve okulu bırakmaktadır. Ayrıca bu tür olumsuz örneklerden etkilenen Suriyeli çocuklar da okula hiç kayıt yaptırmamaktadır.⁵⁵ Gaziantep'te Suriyeli mülteci çocukların eğitimleri üzerine araştırma yapan Ekinci, Deniz ve Hülür, mültecilerin Türkçe eğitim veren devlet okullarında eğitim imkânlarından yararlınsalar bile, dil problemi sebebiyle sürekli başarısızlığa mahkûm olduklarına dikkat çekmektedirler.⁵⁶

Eğitime devam etmenin maliyeti de mülteci çocuklar için oldukça zordur. Araştırmada 16 yaşında oto tamircisi olarak Şanlıurfa'da çalışan erkek çocuk, ulaşım probleminden kaynaklı okulu bırakma öyküsünü şu şekilde anlatmıştır: *“Okulların hepsi iyi değil şuan okullar uzak ve servisle gidiliyor, şimdi Suriyelilerin hepsi neden çalışıyor? Neden okula gitmiyor? Hepsi bunun için(!). Otobüs parası, servis parası... Okumakla iş bitmiyor, eskiden devlet otobüs veriyordu evin önünden alıp götürüyordu ama şimdi vermiyor her adamın parası çok değil ki servise nasıl para versin(!) Zenginler var, zengin olmayanlarda var. Zengin olan Suriyeliler gönderiyor ama zengin olmayanlar gönderemiyor...”* Taştan ve Çelik ise okullaşma sürecindeki en önemli engellerden birisinin ulaşım sorunu olduğunu belirtmekte ve GEM'lerin her kentte bulunmaması, okulların uzakta olduğu durumlarda servis kullanımı için Suriyeli ailelerin mali gücü bulamamaları nedeniyle Suriyeli mülteci çocukların eğitimi bırakmak zorunda kaldıklarına dikkat çekmektedir.⁵⁷ Anlaşıldığı gibi okul masraflarını karşılayamamak, çocukların okuldan ayrılmasına yol açabilmektedir. Şirin ve Şirin (2015) *“The Educational and Mental Health Needs of Syrian Refugee Children”* başlıklı raporda ise mülteci çocuklar için okullara ücretsiz kayıt olanağı sağlansa da, ailelerin kırtasiye ve ulaşım ile ilgili ciddi sorunlar yaşadığını belirtmektedir.⁵⁸

Mülteci çocuklarının eğitiminde uygulanan mevcut okul müfredatları da önemli sorun alanları arasındadır. Suriyeli çocuklar için kurulan GEM'lerde⁵⁹ Suriye müfredatı uygulanmaktadır. Arapça dili, ders dili olarak kullanılmakta ve Suriyeli öğretmenler belli bir ücret karşılığında bu eğitim merkezlerinde Suriyeli çocuklara dersler vermektedir. Ancak Şanlıurfa'da görüşülen Suriyeli çocuklar GEM'ler de eğitim veren öğretmenlerle ilgili sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Türkiye'ye geldikten sonra Suriyeli çocuklar için kurulan GEM'lere 3 yıl boyunca giden ve şuan hizmetler sektöründe garsonluk yapan 17 yaşındaki erkek çocuk durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“3 sene Suriyeliler okulunda okudum 7. Sınıftan 9. Sınıf bitene kadar okudum. 9. Sınıf bittikten sonra çalışmaya başladım. Çünkü orada öğretmen olan Suriyeli çalışmıyordu. Sahtecilik çok fazlaydı, diploması olmasa da geliyordu ben hocayım diye, bize ders anlatıyordu. Mesela diyorsun ki “anlamadım bir daha söyler misiniz?” kızıyor. “Neden anlamadın? Başka şeylerle uğraşıyorsun” diyor. Sonra hocadan nefret etmeye başlıyorsun.

⁵⁵ Burak Ercoşkun, Koruma Altındaki Hayatlar: Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu ve Eğitimi, (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016, s. 84.

⁵⁶ Yusuf Ekinci, Çağlar Deniz ve Banu Hülür, Sosyal Dışlanma Bağlamında Gaziantep'te Suriyeli Sığınmacıların Eğitim İmkânlarına Erişimi: Bir Saha Araştırmasından Yansıyanlar, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016, s. 49.

⁵⁷ Coşkun Taştan ve Zafer Çelik, Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi: Güçlükler ve öneriler. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2017, s. 40.

⁵⁸ Selçuk R. Sirin ve Lauren R. Sirin, The Educational and Mental Health Needs of Syrian Refugee Children, National Center on Migration Policy Institute. 2015, s. 8-9.

⁵⁹ Geçici Eğitim Merkezleriyle ilgili daha detaylı bilgi almak için bakınız: Müberra Nur Emin Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Temel Eğitim Politikaları, SETA, Sayı: 153, 2016, s. 17.

Eğitim seviyesi de düşük biraz. Biz anlamadık desek “banane sen anlamadın?” derler. Sıkıntı oradan başladı işte, bende okulu bıraktım.”

Araştırmaya katılan çocukların ifadelerinde dile getirdikleri sorunlar GEM’lerde yaşanan genel durumun bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Osmaniye kentinin Düziçi ilçesindeki Geçici Eğitim Merkezinde Gündüz’ ün yaptığı bir çalışmaya göre de, bu okulların en temel sorunları arasında öğretmen sorunu başta gelmektedir. Bu okullarda görevlendirilen Suriyeli öğretmenlerin Suriye’de öğretmenlik yapmadığı, dahası bazılarının üniversite mezunu bile olmadığı gerçeği araştırmalarad ve çalışmaya katılan görüşmeci gençler tarafından da dile getirilmiştir. Ancak Suriyeli çocukların eğitimleri için yeterli düzeyde Arapça bilen öğretmenin bulunması ise çok da olanaklı görünmemektedir. Diğer taraftan Suriyeli öğretmenlerin Suriye’de ne tür bir eğitim aldıklarının kontrolünün yapılamaması, ibraz ettikleri belgelerin gerçek olup olmadığının tespit edilememesi de ayrı sorunlar olarak Suriyeli çocukların eğitimlerinde karşılaşılan sorunlar arasındadır.⁶⁰

Suriyeli çocukların eğitim dışında kalmalarının en önemli nedenleri arasında evin geçimini sağlama zorunluluğu öne çıkmaktadır. Araştırmaya katılan 14 çocuk çalışma zorunlulukları nedeniyle eğitim hayatına hiç katılmadıklarını belirtmişlerdir.⁶¹ Eğitim hayatının dışında kalma deneyimini 17 yaşında perdecı de çalışan erkek çocuk şu şekilde ifade etmiştir: *“Babam genç olsaydı ve çalışabilseydi ben asla çalışmazdım, kesin okula dönerdim. Burada hiç okula gitmedim, ilk geldik işe başladığımda hiç işe gitmek istemiyordum, hatta çalıştığım fırın vardı keşke kapansa da gitmesem işe diyordum. Şimdi de mecburiyetten gidiyorum hiç istemiyorum gitmek işe, keşke hepimiz okusak çok güzel olur (!) Okuyan kardeşlerimi gördükçe diyorum onlar küçük okusunlar çok seviniyorum. Türkçe konuşuyorlar ya ders falan yapıyorlar çok hoşuma gidiyor. Okula giden küçük kardeşlerim diyorlar ki birisi ben öğretmen olacağım, diğeri diyor ben doktor olacağım ama çalışan kardeşlerim mesela ben usta olacağım diyor. Aradaki farka baksana”*.⁶²

Çalışmanın saha sürecinin yapıldığı dönemde lise çağında olan ve çalışan Suriyeli çocukların 14’ ü, Türkiye’de hiç okula gitmediklerini ifade etmişlerdir. Bunların 2’si kız ve diğerleri de erkek çocuklardır. Kız çocukları ailede çalışacak erkek (baba ya da erkek kardeş) olmaması nedeniyle okulu bırakıp, çalışma hayatına katıldıklarını ifade etmişlerdir. Okulu bırakma nedenleri arasında eğitim sisteminin farklılığı, Türkçeyi iyi kullanamama ve ailenin geçimini sağlama zorunluluğu çocuklar tarafından en çok vurgulanan etkenler olarak anlaşılmıştır. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu özellikle erkek olan çocuklar ailelerinin geçimini sağlamak için Türkiye’de hiç okul hayatına başlayamamış çocuklardır. 15 yaşında olan ve lokantada çalışan erkek çocuk, okul hayatına hiç başlayamamasını ve çalışma zorunluluğunu savaştan kaçış süreci ve ataerkil aile yapısındaki ilişkiler temelinde şöyle anlatmıştır: *“Savaş nedeniyle geldik buraya. Anne çalışmıyor, abla ayıp. Ben erkek, yani nasıl kabul edeceğim bunu. Bizde bayanlar çalışmıyorlar. Çalışırken biri görse “sen ayıp, utanmaz mısın anne çalıştırıyorsun” derler. Olmaz anne çalışmaz. Yani abi ve ben çalışmalıyım”*. Benzer biçimde yine 15 yaşında oto tamir işinde çalışan erkek çocuk da konuya ilişkin görüşlerini şöyle belirtmiştir; *“Babam öldü savaşta... Bizde anne çalışmaz. Annem Fransızca öğretmeniydi gençken, üniversite mezunu.*

⁶⁰ Ramazan Gündüz, Mültecilerin Eğitim Hukuku ve Türkiye’deki Eğitim Sorunları, (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016, s. 44.

⁶¹ Görüşülen çocuklardan 4’ü bir hafta kadar kısa bir süre okula gittiklerini ve sonrasında devam etmediklerini belirtmişlerdir. Bu çalışmada Suriyeli mülteci çocukların eğitim ilişkileri sorgulandığı için ve bir haftalık zaman dilimi, eğitime tam katılımı ifade etmediği için 14 görüşmecinin bu çalışma kapsamında eğitim hayatını Türkiye’de deneyimlemediği belirtilmiştir.

⁶² Emine Türkmen, “Türkiye’de Mülteci Çocuk Emeli: Şanlıurfa’da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar”, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s.177.

Babamla evlenince çalışmayı bıraktı. Annem Suriye’de bazen temizlik yapardı. Bazen para lazım, annem çalışırdı. Sonra biz daha iyi olduk, çalıştık. Annem gitmedi bir daha, şimdi de çalışmıyor. Şimdi abim ve ben çalışıyoruz. Ben geldim Suriye’den hiç okula gitmedim, çalışmak gerekiyor ev bakmak için. Bu nedenle okula gitmedim... ”. Suriyeli mülteci çocuklarının ailelerinde çalışma ve evi geçindirme sorumluluğunun sıklıkla büyük erkek çocuğa atfedilmesi, onların eğitim hayatlarına girememe ya da girseler bile kısa sürede terk etmelerine neden olmaktadır.

Aras ve Yasun (2016)’ da, *“The Educational Opportunities and Challenges of Syrian Refugee Students in Turkey: Temporary Education Centers and Beyond”* başlıklı raporda Türkiye’de Suriyeli mülteci çocukların yaygın olarak yaşamak için çalışmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedirler. Çocuk emeği probleminin en şiddetli yaş aralığını lise çağında olan çocukların oluşturduğu belirtilmektedir. Aras ve Yasun, Suriyeli ailelerin Suriye’de lise eğitiminin zorunlu olmamasından kaynaklı bir alışkanlık olabileceğini ve çocukların maddi destek sağlamalarına ihtiyaç duymaları nedeniyle de çocukların eğitimde kalmalarına fazla destek vermediklerini⁶³ söylemektedirler.

Çalışan Mülteci Çocuk İçin Eğitimsiz Kalmak Geleceksiz Kalmaktır...

Araştırmaya katılan Suriyeli mülteci çocuklar, eğitim yaşamının ve hakkının uzağında olmayı sıklıkla “hayatın bitmesi ve geleceksiz kalmak”la eş anlamlı kullanmışlardır. Çocuklar zorunlu göç süreci öncesindeki eğitim hayatlarından uzak kalma deneyimlerini, gelecekte yapmak istedikleri meslekleri yapamayacakları ve hayallerine ulaşamayacakları endişesi içinde “geleceksiz kalma” riski taşıdıklarını belirtmişlerdir. Örneğin 17 yaşında giyim mağazasında tezgâhtarlık yapan erkek çocuk geleceksiz kalmayı şöyle anlatmıştır:

*“Suriye’de 7. Sınıftaydım, savaş oldu, okul bitti, hayatım bitti. Okul hayat demek hayat (!) çok severdim ben okulu: Doktor olmak isterdim, hem de matematiği çok severdim, 100 alırdım hep ama şimdi bitti hayat. Dönemem artık okula, abimin kazandığı para yetmez ki, nasıl devam edeceğim okula...”*⁶⁴

Benzer biçimde 17 yaşında hizmetler sektöründe perdecisi de çalışan erkek çocuk, savaş nedeniyle ülkesinden ayrılıp, çalışma yaşamının onu eğitimin uzağına düşürmesini ve hayallerini yitirmenin acısını şöyle ifade etmiştir;

*“Çok özledim ben okulu (!) çocukları görüyorum okula giden, keşke bende gitseydim diyorum. Çok özlüyorum eski zamanlar geliyor aklıma. Ben bazen otobüsle geliyorum ya, çocukların hepsi okula gidiyor. Ben tek çocuk, işe geliyorum. Diyorum bende çocuğum. Ben neden çalışıyorum? İlerde çok güzel bir hayatım olabilirdi. İşim başka olabilirdi, bambaşka olurdu okul okusaydım. Mesela başka şehre de gidebilirdim. Şimdi sadece Urfa’da kalmak zorunda kalıyorum. Hiçbir yer bilmiyorum zaten sadece işin yollarını biliyorum başka bir şey yok. Okula gitmek için yanyorum resmen. Mesela otobüsten inerken çocukları görüyorum utaniyorum, kafamı eğiyorum. Hep okula gidiyorlar, ben kalıyorum, çok utaniyorum. Onlar okula, ben işe geliyorum. Onlar kitap okuyor, ben perde takıyorum... Bunlardan aslında utaniyorum, yani mesela ben hep perde mi takacağım diyorum, polis olacaktım oysa...”*⁶⁵

⁶³ Bülent Aras ve Salih Yasun, *The Educational Opportunities and Challenges of Syrian Refugee Students in Turkey: Temporary Education Centers and Beyond*, IPC-Mercator Policy Brief, 2016, s. 5.

⁶⁴Emine Türkmen, “Türkiye’de Mülteci Çocuk Emeği: Şanlıurfa’da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar”, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s.174.

⁶⁵ Emine Türkmen, “Türkiye’de Mülteci Çocuk Emeği: Şanlıurfa’da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar”, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s.177-178.

Araştırmanın verileri, Suriyeli çocuklar için eğitimin anlamını iyi gelir ve toplumsal statü sağlayan mesleklere erişimi temelinde sunmaktadır. Bu bağlamda tezgâhtarlık yapan Suriyeli kız çocuk eğitimden ayrılışının onu hayalindeki meslekten uzaklaştırdığını şöyle ifade etmiştir: *“Suriye’de 8. sınıfa kadar gittim, polis olmak istedim ben, burada da 9. Sınıftan başladım. Bir sene Türk okuluna gittim. Ama sonra ayrılmak zorunda kaldım. Şimdi bebek giyim yerinde çalışıyorum. Hani nasıl polis olacağım şimdi?”*⁶⁶

Şanlıurfa’da sanayide pudra boyacısı olarak çalışan Suriyeli erkek çocuk, kendisini rol modeli olan babasıyla karşılaştırmış, savaşın babasının kaybının yanında ona getirdiği ülkesini terk zorunluluğuna rağmen eğitime duyduğu inanç ve erişim azmini şöyle açıklamıştır:

“Babam gibi olmak istiyorum ben, iyi bir üniversite okuyacağım. Ne yapıp, edip okula döneceğim ben. Şimdi çalışsam da mutlaka döneceğim. Benim yol siyah gibi oldu hatta gibi değil siyah, simsiyah (!) Her şey okulda öğrenilir (!) Okul olmadan hayat tersine çevrilir. Şuan benim hayatım ters döndü, ama babama verdiğim sözü tutacağım, okuyacağım.”

Çocuklar için eğitim, okumakla ve çocuklukla özdeş görülmektedir. 17 yaşında garsonluk yapan erkek çocuk eğitim hakkından yeniden yararlanmak istediğini ve eğitime attefttiği değeri şöyle ifade etmiştir:

“Tabi ki okuma hayatı daha iyi, daha güzel. Ben çalıştım da, okudum da. Şimdi gene çalışıyorum ama geleceğimiz için okul en güzeli. İş hayatında mesela ben okumasam sadece eleman olarak kalırım. Ama okusam inşallah bir mühendis olsam, doktor olsam, en azından bir hoca olurum. Tertemiz olur hayatım. Ben çalışmaya mecbur kaldım işte. Usta olmayacağım diyorum ama maalesef durum bu. Ben ilerde bir üst seviyeye çıkmak istesem bu yaptığım işlerle mümkün değil. Ben layık değilim buna (!). Çocuklar okumalı (!)”

Sonuç

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında Türkiye’de geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişim hakları MEB tarafından 2014 yılında düzenlenmiştir. Ancak, Aralık 2018 itibariyle Türkiye’de Suriyeli çocukların okullaşma oranları yaklaşık % 63 oranındadır. Okullaşma oranları içinde en düşük eğitim kademesi % 19,18 ile lise eğitimidir.⁶⁷ Çocukların üçte biri eğitim dışında kalmakta ya da eğitime erişebilseler de, çok farklı nedenlerle eğitimin uzağına düşebilmekte ve en temel hakları olan eğitimden uzak yaşamaktadırlar. Bu çalışma kapsamında Şanlıurfa örneğinde nitel araştırma yöntemiyle görüşülen lise çağındaki çocukların çalışmak zorunda kalmaları, “eğitimsiz hayat, geleceksiz yaşam” anlamına gelmektedir. Eğitimin onlara kazandıracağı ve gelecekte elde edebilecekleri mesleklere erişimi sunan lise yaşamından uzak kalmak, onlar için kötü çalışma koşullarında sömürüye açık ve yaşam boyu çalışmaya mahkûm olma anlamı taşımaktadır. Bu nedenle mülteci çocukların eğitimde kalmalarının sağlanması gerekmektedir. Yine Şanlıurfa örneğinde lise çağına gelen ve ataerkil aile değerlerine sahip olan mülteci çocuklara, özellikle erkek çocuklara çocuk yaşta evi geçindirme sorumluluğunun yüklendiği görülmekte ve bu çocukların eğitim hayatlarından feragat ettiği anlaşılmaktadır. Eğitimin dışında kalmak, çocukların daha kolay sömürülmesine, emeklerinin istismar edilmesine veya kız çocukları için erken evliliklere maruz kalmalarına yol açmaktadır.⁶⁸

⁶⁶ Emine Türkmen, “Türkiye’de Mülteci Çocuk Emeği: Şanlıurfa’da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar”, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s.174.

⁶⁷ MEB, Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı, Aralık, 2018.

⁶⁸ Lisa Schlein, Education for Millions of syrian Children in Crisis, 2018. <https://www.voanews.com/a/education-for-millions-of-syrian-children-in-crisis/4563767.html> (erişim tarihi: 22.11.2018).

Suriyeli çocuklar eğitimsizliği mesleksizlikle eşdeğer tutarak “simsiyah bir gelecek” olarak tanımlamaktadırlar. Bu nedenle hiçbir çocuğun geleceği karanlıkta kalmamalı ve nerede yaşarsa yaşasın tüm çocukların eğitim hakkı en temel hak olarak görülüp, kapsayıcı eğitimin gereklilikleri yerine getirilmelidir. *Syria Crisis Mid-Year 2018 Humanitarian Results*” başlıklı raporda belirtildiği gibi, Suriyeli çocuklar için Hızlandırılmış Öğrenme Programı kapsamında okul dışında kalan Suriyeli çocuklara da eğitim hakkı tanınmalı, yaygın eğitim fırsatlarından yararlanmaları için MEB ile işbirliği içinde olanaklar genişletilmelidir.⁶⁹ Ayrıca Suriyeli mülteci çocukların eğitiminde GEM’ler ve devlet okulları daha kapsamlı ve nitelikli hale getirilmelidir.

Kaynakça

- Akalın, Ayşe, Hayatın İktidarının Cinsiyeti, İstanbul: Birikim Yayınları, Aralık, Sayı: 320, 2015.
- Akbaş, Sezgi. ve Ünlütürk Ulutaş, Çağla. “Küresel Fabrika Kentinin Görünmeyen İşçileri: Denizli İşgücü Piyasasında Suriyeli Göçmenler”, Çalışma ve Toplum, Sayı:1, 2018, s. 167-192.
- Akço, Seda. Türkiye’de Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede Yasal Mevzuat ve Mevcut Durum, iç. Türkiye’de Suriyeli Çocuk İşçiliği Konferans Raporu, Hayata Destek Derneği, İstanbul, 2016.
- Aras, Bülent. ve Yasun, Salih. The Educational Opportunities and Challenges of Syrian Refugee Students in Turkey: Temporary Education Centers and Beyond, IPC-Mercator Policy Brief, 2016.
- Benek vd. , Sosyal Entegrasyon Bakımından Suriyelilerin Küçük Esnaf İşgücü Piyasasına Etkilerinin Araştırılması: Şanlıurfa Şehri Örneği, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma Komisyonu (HÜBAK) Koordinatörlüğü, 2017.
- Benek, Sedat. Şanlıurfa İlinin Tarımsal Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri, Coğrafi Bilimler Dergisi, 4(1), 2006, s. 67-91.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23a.html, (20.11.2018).
- BMMYK, Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesi Dair Kılavuz İlkeleri, 2008. <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa69594> (17.11.2018).
- Coşkun, İpek ve Emin, Müberra Nur Türkiye’deki Suriyelilerin Eğitiminde Yol Haritası: Fırsatlar ve Zorluklar, SETA Yayınları, Siyaset Ekonomi ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı, Sayı: 69, Baskı:1, 2016.
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, UNICEF, 2004. https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf (Erişim Tarihi: 17.11.2018).
- ÇOÇA (İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Araştırmaları Merkezi), Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri, 2015.
- Dedeoğlu, Saniye, Bayraktar Sefa, Sinem ve Çetinkaya, Özgür, Yoksulun Umudu Çocuk: Türkiye’de Suriyeli Tarım İşçisi Çocuklar, Çalışma ve Toplum, 2019/4.

⁶⁹UNICEF Syria Crisis Humanitarian Result Mid-Year 2018, s.25. https://www.unicef.org/appeals/files/UNICEF_Syria_Crisis_Situation_Report_Mid-Year_2018.pdf (22.11.2018).

- Demirel, Özcan, Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2002.
- Ekinci, Yusuf., Deniz, Çağlar. ve Hülür, Banu, Sosyal Dışlanma Bağlamında Gaziantep'te Suriyeli Sığınmacıların Eğitim İmkânlarına Erişimi: Bir Saha Araştırmasından Yansıyanlar, (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016.
- Emin, Müberra Nur, Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi Temel Eğitim Politikaları, İstanbul: SETA Yayınları, Siyaset Ekonomi ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı, Sayı: 153, 2016.
- Erçoşkun, Burak Koruma Altındaki Hayatlar: Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu ve Eğitimi, (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016.
- Erder, Sema. "Yabancısız" Kurgulanan Ülkenin "Yabancıları" , Aylan Arı, F. (der.) Türkiye'de Yabancı İşçiler, Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri içinde, İstanbul: Derin Yayınları, 2007.
- Erdönmez, Ayhan, Türkiye'ye Kitleli Göçle Gelen Mültecilere Yönelik Yürütülen Eğitim Öğretim Süreci, (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016.
- European Commission against Racism and Intolerance, Irkçılık ve hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa komisyonu (ECRI) Türkiye Raporu, 2011.
- Gündüz, Ramazan, Mültecilerin Eğitim Hukuku ve Türkiye'deki Eğitim Sorunları, (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016.
- Heyse, Kaya. On the Brink of a Lost Generation "I Can't Read. I Can't Write. I Want to Go School", Challenges to the Education of Syrian Refugee Children and Youth in Turkey, The Open Society Foundation, 2016.
http://aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/On_the_Brink_of_a%20Lost_Generation.pdf, (21.11.2018).
- Human Rights Watch, Education for Syrian Refugee Children: What Donors and Host Countries Should Do, 2016.
https://nolostgeneration.org/sites/default/files/webform/contribute_a_resource_to_nlg/315/hrw---education-for-syrian-refugee-children_eng-%282016.pdf (Erişim Tarihi: 22.11.2018).
- ILO, *Global Estimates of Child Labour: Results and Trends 2012-2016*, Geneva, September 2017.
- ILO, *Marking Progress Against Child Labour Global Estimates and Trends 2000-2012*, Geneva, 2013.
- IPSOS ve INGEV (İnsani Gelişme Vakfı), Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü, Özet Değerlendirme, 2017.
- İçduygu, Ahmet, "Türkiye'ye Gelen Uluslararası Göçün Toplumsal ve Siyasi Koşulları", Pucsh, B. ve Wilkoszewski, T. (der.) Türkiye'ye Uluslararası Göç Toplumsal Koşullar -Bireysel Yaşamlar (çev. Mutlu Çomak-Özbatır), İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010.
- Karasu, Mithat. Arman. Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.21, S.3, 2016, s.995-1014.
- Kaya, Niyazi, Türkiye'deki Suriyeli Geçici Sığınmacı Konumundaki Çocukların Eğitime Katılımı, (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36., 2016.

- Kaya, Yeliz ve Aydın, Hasan, Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Eğitimi, (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016.
- Kirişçi, Kemal, "Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye'sinde Göç ve Sığınma", Düşünce Gündem Mültecilik Özel Sayısı, 44/ 4, 2008, s. 12-15.
- Lordoğlu, Kuvvet. ve Aslan, Mustafa, "Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar", Çalışma ve Toplum, Sayı: 2, 2018, s. 715-732.
- MEB, Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı, 2018.
- OHCHR (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights), World programme for human rights education, 2012. https://www.ohchr.org/Pages/PageNotFound.aspx?requestUrl=https://www.ohchr.org/Documents/Publications/WPHRE_Phase_2_en.pdf (Erişim Tarihi: 16.11.2018).
- Özer, Y. Yeşim, Türkiye'nin Suriyeli Göçmen Çocuklar ile ilgili Eğitim Politikası: İstanbul Örneği Çerçevesinde Bir Analiz, (içinde). Uluslararası Göç ve Toplumsal Uyum, Kent Sorunları ve Yerel Yönetim Araştırma Merkezi, 2017.
- Sallan Gül, Songül, Türkmen, Emine ve Kahya Nizam, Özlem, Türkiye'de Emeğin En Savunmasız Hali: Şanlıurfa'da Suriyeli Mülteci Çocuk İşçi Olmak, Çalışma ve Toplum, 2019/2 (61).
- Schlein, Lisa, Education for Millions of syrian Children in Crisis, 2018. <https://www.voanews.com/a/education-for-millions-of-syrian-children-in-crisis/4563767.html> (Erişim Tarihi: 22.11.2018).
- Sirin, Selçuk, R. ve Rogers-Sirin, Lauren, The Educational and Mental Health Needs of Syrian Refugee Children, National Center on Migration Policy Institute, 2015.
- Taştan, Coşkun ve Çelik, Zafer, Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi: Güçlükler ve öneriler. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2017.
- The Hidden Crisis: Armed Conflict ad Education, UNESCO, 2011. No Lost Generation: Protecting the future of children affected by the crises in Syria, January, 2014. <https://news.harvard.edu/wp-content/uploads/2016/02/190743e.pdf> (Erişim Tarihi: 30.10.2018).
- TÜİK Türkiye Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2012. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>, (22.11.2018).
- Türkmen, Emine, Türkiye'de Mülteci Çocuk Emeği: Şanlıurfa'da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- UNICEF Syria Crisis Humanitarian Result Mid-Year 2018, https://www.unicef.org/appeals/files/UNICEF_Syria_Crisis_Situation_Report_Mid_Year_2018.pdf (22.11.2018).
- UNICEF ve UNESCO. A Human Rights-based Approach to Education, 2007. https://www.unicef.org/publications/files/A_Human_Rights_Based_Appr%20oach_to_Education_for_All.pdf
- UNICEF, Türkiye'de "Kayıp Bir Kuşak" Oluşmasını Önlemek, Ocak 2017.
- Yalçın, Ali, Muhaciri Olduğumuz Dünyanın Ensarı Olmak, (içinde), Sığınmacıların ve Mültecilerin Eğitim Sorunları, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırması Dergisi, Yıl:12, Sayı: 36, 2016.
- Turkish Child Labour Intensified with Syrian Refugee <http://www.ingenere.it/en/articles/turkish-child-labour-intensified-syrian-refugees>, (20.11.2018).
- Findings on the Worst Of Child Labor (2015). <https://www.justice.gov/eoir/page/file/909776/download> (20.11.2018).

- Child Refugee Labor in Turkey: How Education Can Help, <https://borgenproject.org/child-refugee-labor-in-turkey-how-education-can-help/> (20.11.2018).
- Shelly Culbertson ve Louay Canstant, Education of Syrian Refugee Children, RAND Corporation, 2015 (21.11.2018)
- Over 40 Per Cent of Syrian Refugee Children in Turkey Missing Out on Education Despite Massive Increase in Enrolment Rates <https://www.unicef.org/press-releases/over-40-cent-syrian-refugee-children-turkey-missing-out-education-despite-massive> (21.11.2018). Education for Syrian Refugee Children https://nolostgeneration.org/sites/default/files/webform/contribute_a_resource_to_nlg/315/hrw---education-for-syrian-refugee-children_eng-%282016.pdf (22.11.2018).